

համար, որ անհատական ըլլալէ աւելի ընկերային կազմակերպութիւն մըն է՝ անհատականի կը մնան սղանդներու գոյութիւնը:

Եկեղեցին յետոյ սխալ որդեգրէր Պետական այս նախնականութիւնը, անոնց կարենալ իւրացնելու սակայն անոր կեդրոնական հեղինակութիւնը:

Մեր մէջ Դ. զարուն, այս տարանջատ պայքարը իր զագաթնակէտին պիտի հայնէր, նոյն այդ դարու վերջաւորութեան սակայն դժուար էր ըսել Պետութիւն թէ Եկեղեցին կը շահէր պայքարը՝ Իրականին մէջ երկուքն ալ կորսնցուցած իրենց ունեւ կենսունակութիւնը, մօտ էին իրենց վախճանին:

Ճշմարտութիւն մեծ էր, սակայն ոչ տրանսպարենտ կային մարդիկ որոնց մտքին մէջ արդէն սկսած էր ձեռնկերորդի վերաբերման զէնքը՝ ինչ միտքը, երկիրը այս ճշմարտութենէ վերկիւղ գողտփարը, սկսած էր արդէն ապրիլ քանի մը նոսալաւոր եւ պատասխանատու միտքերու մէջ: Մեր քաղաքական իշխանութեան տկարացումէն վերջ մանաւանդ, մեր լինել թէ չլինելու խնդիրը օրուան հրատապ հարցն էր: Ոչ գերը չեն մեռնիր, եթէ կամուրջին անձնատպան չուզեն ըլլալ, հայուն կեանքը հրաշալի իրողութիւններէն մին է պատմութեան, իր ապրելու անառիկ իղձը հերքումի իսկ է անձնատպան ըլլալու կրօնորակաւութեան: Սակայն այդ մեծ զարթոյնքին և ինքնավերկութեան մարմին տուողը պիտի ըլլար Ս. Մկրտիչը, մեր մտքի մեծ լուսաւորիչը:

Ե. Վ. Տ.

ԳՐԻԳՈՐ ՇՂԹԱՅԱԿԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐԷԻ ՇԽՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

Քաղելով Հաննէ Եպս. Երուսաղէմացի, Սասունաւոր Եպս. Տ. Յովհաննէսեանց և Տ. Հ. Թ. Սաւալանեանց Սաղիմական պատմադիրներէն, ինչպէս նաև մնացորդ արձանագիր Յիշատակարաններէն, կուտանք Շղթայակիր Գրիգոր պատրիարքի շինարարական գործունէութեան մէկ պատկերը Հայ Երուսաղէմի և անոր պատկանող թեմերուն մէջ:

ԵՐՈՒՍԱԴԼՄ

Ս. Յակոբեանց Մայրավանք.

Մայր Տաճար՝ Ս. Յակոբեանց. — 1721-1748, քսանհեօթ տարիներու ընթացքին Շղթայակիր հեղհեռէ կ'ամբողջացնէ Ս. Յակոբեանց Տաճարին նորոգութիւնը իր բոլոր երկրորդական մատուցներով միասին, այսպէս. —

1721ին կը կանգնէ ոսկեղօծ փառաւոր խաչկալները Տաճարին:

1727ին Ս. Նշանի վերնաշարկ մատուցը իր ոսկեղօծ պատշգամով միասին:

1724ին Սոսքելոց վերնաշարկ մատուցը (հոն կը հաստատէ Գրչագրաց մատենադարանը), Ս. Ստեփանոսի մատուցը (Սեանդատունը), նոյն ատեն կցելով անոր հիւսիսային կողմի նորակերտ երկու կամարները, ուր կը կանգնէ նաև Ս. Լուսաւորչի խորանը: Իսկ մատրան ձախակողմեան փոքրիկ խորանը (նախկին Լուսաւորչի խորանը) կ'անուանակոչէ յանուն Ս. Կիւրղի Երուսաղէմացւոյն: Բոլոր խորանները կ'ունենան իրենց ոսկեղօծ խաչկալները:

1726ին կը նորոգուի Ս. Էջմիածին եկեղեցւոյ խորանին մարմարակերտ բեմնու կը կանգնէ խաչկալը, և ի նորոյ կը հաստատէ Ս. Սինայի մարմարակերտ խորանը, ի յիշատակ վանքի պարտքը վճարող Հայոց Ազգին:

1727ին Շղթայակիր խնդրանքով՝ և Յովհ. Կոլոտի և Սեղբոս Ակնցի ամիրայի ջանքերով ստացուած արքունական արտօնագրով մը, կը ձեռնարկէ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի ամբողջական նորոգութեան, ու

կը պատկերագարէ, կը ծեփէ, եւ մարդաչափ բարձրութեամբ կը յախճապակեղարդէ Տաճարը իր բոլոր երկրորդական մատուցներով մէկտեղ։

1748ին վերստին կը նորոգէ Ս. Գլխազրի մատուռը մեծածախս, քանդակազարդ ու ոսկեղօծ մարմարներով։

Հետեւեալն է Տաճարի գլխաւոր նորոգութեան յիշատակարանը, որ կը պահուի պատրիարքարանին մէջ։

«Ողորմութեամբն Աստուծոյ վերստին նորոգեցաւ եւ սպիտակափառ ծեփեալ պայծառացաւ սուրբ տաճարս լուսոյ որ յանուն Սրբոց Յակոբեանց առաքելոցն Արողոյս ա-

Մայր Տաճարի հետ ամբողջական նորոգման կ'ենթարկուի նաեւ Մայրավանքէն ներս՝ այժմու Զեռագրաց Մատենադարան Ս. Թորոս եկեղեցին, կը հաստատուի նոր ոսկեղօծ խաչկալ, իսկ պատերը կը յախճապակեղարդուին։

Շինութիւններ Մայրավանքին բնակելի մասերուն մէջ. — Մայրավանքին ներկայ տարածութիւնէն դուրս ձգելով Զամ Թաղի եւ Պաղչէ Թաղի շրջանը, մնացեալին գրեթէ կէսը, թէ իբրեւ գետին եւ թէ իբրեւ շինութիւն արգիւնքն են Գրիգոր Շղթայակիր պատրիարքին, այսինքն մեծ ու պղտիկ մօտաւորապէս 18 այն թաղերը, որոնք Ս.

ՇԵԹԱՅԱԿԻ ՊԱՐԾԻ ՍԿՍԱՆ ՄԻՋՈՏԻՆ

մենայն Հայոց, հանդերձ բոլորածիր շինուածով, ի բուրն ՌՃԶԶ (= 1727) ամին, ջանիւ եւ հոգաբարձութեամբ Գրիգորի եւ Յովնանու վարդապետաց, պատրիարքաց Սրբոյ Տեառնապետի եւ Բիւզանդիոյ, եւ մեծաւ աշխատութեամբ Ակնցի Տեառնեց սառաւ մնի. Սեղեւոստիան. զուգ ընթերցողդ եւ վայելողդ յիշեցէ գլխաւոր լինողն եւ զաշխատողն, զհամայն միաբանս եւ զամենայն ողորմութիւն տուողն եւ Աստուած ողորմի ասացէ՛ք ամենայն վերագրելոցս. ամեն»։

Թորոս եկեղեցիէն մինչեւ հին պատրիարքարան (մեծ չարտախ) ու մինչեւ Շորաթաղ քաշուած գիծի մը արեւելքը կ'լինան։

Այս ընդարձակ տարածութիւնը եղած է ամբողջութեամբ իսլամ-արարներու սեփականութիւնները, որոնք գնուած ու ճախացուած են նորանոր շինութիւններով եւ կցուած վանքի ուխտաւորական թաղերուն։

Կը մանրամասնենք այդ թաղերուն մասին մեր տեղեկութիւնները, մէջբերելով իւրաքանչիւր թաղի պերճախօս արձանագիր յիշատակարանները։

1727 թ. վաճառքին կը կցուի այսօրուան Հաննէ թաղի (ի յիշատակ Հաննէ պատմագիր եպիսկոպոսին) առաջին բակը, որուն դրան ճակարին կը կարդանք հետեւեալ յիշատակարանը.

«Կամօքն Ասուծոյ եւ Գրիգոր վարդապետս, սպասաւոր Սուրբ Արոսոյ, եւ Յովհաննէս վարդապետ Բաղիթեցիս զայս բ. բակս խցեոք եւ պարսպօք նոր ի հիմունք Ասուծով նորոգեցաք ի յիշատակ մեզ եւ ամենայն աշխատութեան գործակալաց եւ միաբանից, ի վայելումն ազգիս Հայոց, ի քվին ՌՃՀԱ (= 1722) ամին. յիշեցեք ի Տէր»:

Արեւելեան սենեակներու ճակատը.

«... եւ մեք Գրիգոր եւ Յովհաննէս վարդապետս ողորմութեամբն Ասուծոյ քվ. ՌՃՀԸ (= 1729) զայս ներսագոյն օսանքս եւ օսանքս սեղն գնեցաք եւ նոր շինեցաք ջանիւք Արոսակալ Յովհաննէս վարդապետին, ի յիշատակ հոգւոց մերոց եւ բոլոր աշխատութեան միաբանից եւ ի վայելումն ազգիս Հայոց. ընթերցողդ գմբ յիշեցեք ի Տէր»:

Արեւմտեան սենեակներու ճակատը.

«Ավ. ի ժամանակս Տեառն Գրիգորի եւ Տեառն Յովհաննէս պատրիարկաց սրբոյ երուսաղէմի եւ Բիւզանդիոյ եւ Արոսակալ Սրբոյ Արոսոյս երուսաղէմացի Յովհաննէս վարդապետն, որ բազում վիճս կրեաց ի շինութիւնս եւ ի վնասումն անքիւ պատուցն. Ավ. այլ եւ զայս օտախ եւ շինել ի յիշատակ իւր եւ ծնողաց եւ ամենայն զարմից իւրոց, ի վայելումն ազգիս Հայոց, ի քվ. Ճ. Յիշեցեք եւ Ասուած ողորմի ասացեք նոցա եւ ամենայն աշխատութեան. ամեն»:

Շղթայակիր նոյն տարին կը գնէ ու վաճառքին կը կցէ Յորենաթաղի գետինն ու նոր շինութիւնները, որ ունի հետեւեալ յիշատակարանը.

«Կարողութեամբն Ասուծոյ մեք նուազ Գրիգոր եւ Յովհաննէս վարդապետս ի քվ. ՌՃՀԸ (= 1729) զայս դրան ներսագոյն օսանքս ամենայն, հանդերձ ցորենասաք գաղղիսան տուաք եւ գնեցաք եւ շինեցաք եւ պարսպեցաք զբոլորն աշխատութեամբ Արոսակալ Հաննա Յովհաննէս վարդապետին, ի յիշատակ մեզ եւ ծնողաց մերոց եւ ամենայն միաբանից եւ բոլոր ազգիս Հայոց եւ ի վայելումն նոցին. որ ընթերցողք Ասուած ողորմի ասացեք ամենայն վերագրելոցս եւ Տէր ձեզ ողորմեսցի եւ ամենայն շէն պահողացն. ամեն»:

Այս առթիւ կը վերաշինուի նաեւ Յորենաթան յարակից՝ Նախապէս ալ վաճառքին սահմաններուն մաս կազմող Պրոսա թաղի քարաշէն չորս սենեակները, նախկին փայտաշէններուն տեղւոյ բակի դռան կայ հետեւեալ յիշատակարանը.

«Ամենակարող զօրութեամբն Ասուծոյ քվին ՌՃՀԸ (= 1729) մեք Գրիգոր եւ Յովհաննէս վարդապետս զայս զուռն կամարի եւ դռի եւ ներսի դ. փայտեալ օսանքսն ու կրամած կամարօք բարեալ շինեցաք, ջանիւք Արոսակալ Հաննա Յովհաննէս վարդապետին, ի յիշատակ հոգւոց մերոց եւ ամենայն միաբանից եւ բոլոր ազգիս Հայոց եւ ի վայելումն նոցա. Յիշեցեք ի Տէր. ամեն»:

1729 թ. Մայրավաճառքին կը կցէ Լիմոն թաղի գետինն ու նորաշէն խուցերը, Գարրիէլ պատրիարքի թաղին գետնայարկը, եւ Ս. Թորոս եկեղեցիին յարակից՝ Մայրավաճառքի հիւսիսակողմի ամբողջ կէտն եւ հիւսիս արեւելեան ծայրամասը զբաւող ընդարձակ Ստանա թաղը. Այս վերջինին մեծ զարպատին կը կարդանք հետեւեալ արձանագիրը.

«Ասուծոյ ողորմութեամբն ի քվին ՌՃՀԸ (= 1729) մեք Գրիգոր եւ Յովհաննէս մեղապարս վարդապետս, սպասաւոր Սրբոյ Արոսոյս, զայս դրան ներսի եղեալ զբովանդակ շեղիքս գնեցաք շինեցաք եւ պարսպեցաք, եւ ի Սուրբ Դանիա շինուածս խառնեցաք, ի փառս Ասուծոյ եւ ի յիշատակ, ի վայելումն եւ ի պարճանս ազգիս Հայոց եւ մեզ եւ Արոսակալ Յովհաննէս վարդապետին եւ ծնողաց մերոց եւ նախնայաց եւ ամենայն միաբանից աշխատութեան եւ ողորմութիւն տուողաց. վայելողդ եւ ընթերցողդ Ասուած ողորմի ասացեք վերագրելոցն, զի յոյժ ջանիւք եւ աշխատութեամբ կատարեցաք օգնականութեամբ Ասուծոյ եւ սրբոց իւրոց»:

1745 թ. Հին Տպարանի թաղին գետնայարկն ու վաճառքին կցուածը, կ'ամբողջացնէ Մայրավաճառքին այսօրուան արեւելեան եւ հիւսիսային սահմանագիծը, այդ երկու կողմերուն վրայ բարձրացնելով բարձր ու ամրակուռ պարիսպը, որուն մեծ բարիքը ապրեցանք մեր օրերուն եւս, անոնք զարմանալիօրէն տակացին իրենց անընթեր պայթող ահաններուն իսկ:

Այս պարսպապատումը օգտակար եղաւ

իր օրերուն՝ փրկելով վանքը շրջակայ իսլամներու աւագակութիւններէն:

1735ին իր ներքնայարկով մէկտեղ կը կառուցանէ մեծ բակին մէջ, հին պատարքարանի հարաւը ու Շորաթաղին հիւսսային կողմէն կցուած յարկարածինը, երեք փոքր ու երկու մեծ վերնայարկի սենեակներով: Նոյնպէս Տէյրիմէն թաղի վերնի յարկարածինը (հին պատրիարքարանի ներքեւ երկրորդ յարկի սենեակները) ու կը նորոգէ Հանդերձատունը:

1722ին մեծ տանիքին վրայ, Առաքելոց մատուռին ընդհուպ, կը շինէ Հին Մատենադարանի յարկարածինը, ուր պիտի գար առանձնանալ ծերացած կոյտը, եւ սակայն վերահաս մահը արգելք կ'ըլլայ այդ առաջադրութեան: Ունի հետեւեալ յիշատակարանը.

«Ի քվ. ՌՃՀԱ (= 1722) կերեսաց գեղեցիկ խուցս սրբազան Հայրապետ մայրապառաւիս Գրիգոր ասուածաբան վարդապետն, ի յիշատակ հոգւոյ եւ ի վայելումն սրբազան պատրիարքի Կոստանդնուպոլսոյ Տեառն Յովհաննու ասուածաբան վարդապետին Բաղիւսեցւոյ. բայց հանգեալ ի Քրիստոս եւ ոչ եկեղեցի վայելեաց. որք հանդիպիք եւ վայելէք, ասացիք Ասուած ողորմի»:

1734ին կը շինէ Հին Մատենադարանի յարակից հիւանդանոց-սրահը, դարձեալ մեծ տանիքին վրայ (այժմու Շորատունը):

1743ին կը շինէ փոխանորդարան կոչուած սենեակները, հին Աքեղաթաղին մէջ, ինչպէս նաև ներկայ լուսարարապետարանի յարկարածինը (միաբանական ճաշասրահին վերեւ), յատկացնելով զայն պատրիարքաներու բնակութեան:

1741ին կը նորոգէ ճաշարանը, իսկ 1735ին խոհանոցը, հոն փոխելով նոր ջրհոր:

1743ին փութեամբ կ'ենթարկուի վանքին արեւմտեան ճակատի, Աւագ դրան շրջապատ շինուած ամառի՝ արեւմտեան երեսը, եւ այս առթիւ կը վերակառուցուի սկսելով արդի լուսարարապետարանի անկիւնէն մինչև արդի պատրիարքարանի անկիւնը երկարող ճակատն ու խուցերը, աւելցնելով նաև երեք նոր սենեակները Հագեցեալ վերեւ գէպի արեւմտեան շնորհ թեմին: Իսկ Աւագ դրան վերեւ շինուած ամառին, արեւելեան նիւթադարձէն թեւը (եկեղեցւոյ դաւթին նայող) կը մնայ անփոփոխ, առկայն կ'ըլլան նորոգութիւնները:

Այս առթիւ կը վերակառուցուի վանքին շքեղ Աւագ դուռը որ ցարկ կը մնայ անփոփոխ:

1745ին Օմարի մզկիթին վերակառուարար շէյխը կը ձեռնարկէ մեր ձեռքէն խել ժառանգաւորաց Վարժարանի շրջափակէն՝ Ազնաւորի պարտէզը: Թէ դատաստանական եւ թէ դատական միջոցներով Շղթայակիր կը վերստանայ պարտէզը ու կը փորէ նաև ընդարձակ ջրհոր մը պարտէզին մէջ:

Ս. Հրետակապետաց վանք. —

1725ին կը նորոգէ եկեղեցւոյ քանաւոր, ձեփն ու աղիտակաները ու գլխարձակէ աւանդատունը, հոն կանգնելով Ս. Հովնիսիմէի խորանը, կը նորոգէ նաև մայրապետաց խուցերը: 1733ին կը կառուցանէ փայտեայ սեղանով քանդակազարդ խաչկալը, իսկ 1743ին կը նորոգէ խորանին բեմը:

1747ին կը նորոգուի եկեղեցւոյ արտաքին գաւիթը, փակելով դաւթին կամարները հաստատուն պատերով: Այս նորոգութեան առթիւ սակայն բաւական կը նեղեն զինք երեսադէմի խաւամ աւագանին, գործը նկատելով ապօրինի:

Փրկչավանք. —

1734ին կը վերանորոգուի վանքի մատրան ձեփն ու ներքը, սալաշատակը, ոսկեզօծ խաչկալի մը յաւելումով, իսկ 1741ին կը վերականգնուի վանքի հիւսիսային պարիսպէն 8 կանգուն երկայն եւ 5 կանգուն լայն մաս մը, որ կործանած էր արաբ յեղուակներէն:

Ս. Յարութեան Տաճար. —

Գրիգոր Շղթայակիր պատրիարքութեան նախընթաց օրերուն Յոյներ եւ Լատիններ արդէն իսկ նորոգած էին Ս. Յարութեան Տաճարի իրենց սեփական մասերը: Կը մշնային մեր սեփականութիւնները, որոնց նորոգութեան համար Շղթայակիր իր պատրիարքական ընտրութեանէն անմիջապէս ետք կ'ստանայ արքունական արտօնագիր ու կը զրկէ երեսադէմ իր փոխանորդ Հաննէ Եպիսկոպոսին (պատմագիրը), որը անմիջապէս կը ձեռնարկէ նորոգութեանը:

Կը նորոգուի բ. Գողգոթայ վերնայարկ մեր մատուռը, ուրկէ մեծ ձախքով ու աշխատութեամբ կը վերցուի հսկայական

այն սրերը, որ վեր կը բռնէր մատրան տանիքը և սակայն կը փակէր խորանը հաւատացեալներու տեսողութենէն: Սրերն փոխարէն կը բարձրացուին նոր ու վայելուչ կամարակապեր: Կը նորոգէ Տաճարին մեր բոլոր բնակելի սենեակներն ու պատրիարքարանը (մեծ հրդեհին անհետացեալ), Ուշաթափման տեղին, Իւզարբերից խորանը, Հանդերձից բաժանման և Յովսէփ Արեւմաթացւոյն մատուռները, ինչպէս նաև մեզի հետեակ Ղպտոց ստացութիւնները: Մեծածախս նորոգութեան կ'ենթարկուի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն տանիքն ու ներքնամասը, ուր կը շինուին նաև փայտեայ վերնատուններ և յետսակողմի կամարներուն մէջ նոր սենեակներ:

Այս առթիւ կը վճարուի նաև երեք ազգաց յատուկ՝ Ս. Գերեզմանի բոլորաշէնին նորոգութեան մեր բաժինը:

Ամբողջացնելու համար Երուսաղէմի մէջ Շղթայակիրիան շինութիւնները, յիշենք մեզի հետեակ Ասորւոց Ս. Մարկոս եկեղեցիին նորոգութիւնը: Եկեղեցին այդ օրերուն կը գտնուէր մեր հակողութեան տակ, որովհետև Ասորիք չի ղլմանալով տուրքերու ծանրութեան հետացած էին Ս. Երկրէն: Եկեղեցւոյ արդի խաչկալը որ յար և նման է մեր խաչկալներուն, գործն է Շըղթայակիրին, իր հայագիր յիշատակարանով մէկտեղ որ փճացուեցաւ Ասորիներու կողմէ նախորդ մեծ պատերազմին, իրենց յատուկ մտաւոյնով շիններով:

Շղթայակիր նորոգած է նաև Համբարձման սրբափայլի պարխպն ու յարակից մեր սենեակները, իսկ Յովսափատու ձորին մէջ Տեառնեղբոր կամուրջը, ուր կ'աւանդուի թէ ի հուռն ունեցած ըլլանք վանք մը յանուն Տեառնեղբոր: Արժան էր որ հնաւանդ այս սրբափայլը (որուն գետինը տակաւին մեր սեփականութիւնն է և որ նաև վայրն է Տեառնեղբոր նահատակութեան), այսօր ևս պատուուէր սրբազան շինութիւններով: Գարձեալ ծախու առած է Հայոց թագին մէջ Ս. Թովմայի աւերակ տան յարակից տունը:

Բերդեհեմ. —

1727 ին կը նորոգէ Բեթղեհէմի վանքին բոլոր սենեակները ու գետնաշարի մեծ ախոռը, որ եղած է նախկին եկեղեցի և Ս.

Հերոնիմոսի գարոցը, ըստ Հաննէի ախոռի վերածուած՝ այլազգիներու պնդումով: Շղթայակիր զայն կրկին եկեղեցիի կը վերածէ, օծելով յանուն Ս. Երրորդութեան, կը սալայատակէ զայն, ու մեծ ծախքերով կը փակէ անոր գետնուղին որ կ'առաջնորդէր հեռաւոր խորխորատներ: Այժմ այս եկեղեցին վերածուած է վանական ճաշարանի, եթէ քանդուին ճաշարանի յատուկ բաժանութիւնները երևան պիտի գայ հին սրահազարդ փառաւոր եկեղեցին, ինչ որ այս օրերուն պիտի ըլլար մեծարժէք գործ մը:

Ասոնցմէ զատ կը նորոգուի վանքի Ս. Աստուածածին վերնայարկ մատուռը, քիմն ու խաչկալը, և վերնայարկի հինգ մեծ սենեակները: Իսկ վանքէն ներս կը հաստատէ ազօթաւորներու, վանականներու յատուկ դաս մը: Կը պարսպապատէ նաև Ս. Եննիգիան Տաճարի յարակից մեր հին գերեզմանատները:

Յուպլէ. —

Ս. Նիկողայոս վանք. — 1725 ին վանքի Եղիազարաշէն փայտեայ շինութիւնները քակելով, փոխարէնը կը կանգնէ ու թաքակերտ կամարներ ու անոնց փայտեայ վերնայարկ սենեակները: 1727 ին կը շինէ վանքի Ս. Նիկողայոս եկեղեցին ու մինչև 1730 կ'աւելցնէ հեազհեաէ նորանոր սենեակներ, ու պարտէզի կողմէն կը պարըսպապատէ վանքը:

Իսկ 1718 ին երբ Շղթայակիր տակաւին Կ. Պոլիս կը գտնուէր, այն տեղէն իսկ կը գնէ Նաֆայի մէջ հետեալ կալուածները. — 3 «մաղազայ», 5 սենեակ, 5 խանութ, 1 փուռ, 1 սրճարան և գրաւէ կ'ազատէ ու թը «մաղազայ» և Ռամլէի աթոռապատկան կալուածները:

Կը մէջբերենք վանքի սենեակներէն մէկուն մէջ գտնուող հետեալ յիշատակարանը.

«Աղորմութեամբն ամենագորին Աստուծոյ մեք նուազս պաշտօնեայք... զք եւ սպասաւորք Սրբոյ Արքուդոս Նրուսաղէմի Գրիգոր եւ Յովնանէս վարդապետք... մաղազայք եւ զվերնայարկս զորս ի գրաւէ ազատեցաք եւ զորս... զամենայն նորոգեցաք, եւ զօրպապարիսպ պաղլայիս եւ զամենայն կամարքս եւ զօսանքս... զնորհօքն եւ միջնորդս»

բեամբ Սրբոյն Նիկողայոսի հայրապետին, աշխատութեամբ մեր եւ ա[րքողական] Հանճար Յովնանէն վարդապետին եւ Պետրոս եւ Սարգիս մհի. վերականգնուաց տեղւոյն եւ ամենայն մի[աբանից]: Եւ եւն սոքա կրկին յիշատակի ի Սուրբ յերուսաղեմ ի դուռն Սրբոյն Յակոբայ Արքունայ ամենայն Հայոց, ի փրկութիւն հոգւոյ մերոց եւ ի վայելումն օրհնեալ ազգիս Հայոց. ի քվ. ՌՃՀԴ (=1725) ամին. վայելովից եւ ընթերցովից Աստուած ողորմի ասացիք ամենայն վերոգրելոց. ամեն» (*) ։

Երուսաղեմական բեմեր. —

1720 ին Շղթայակիր իբրեւ ընտրեալ պատրիարք, Պոսէն գէպի Երուսաղէմ ճամբորդութեան ընթացքին, կը նորոգէ Հալէպի և Դամասկոսի աթոռապատկան հոգեւորներ և վանքը և նոր կառուածներ կը գնէ Հալէպի մէջ։

Իսկ 1740 ին Շղթայակիր երբ դարձեալ Պոլիս կը գտնուէր, կը վերանորոգէ Իւսկիւտարի Երուսաղէմատունը։

Դիւթաւոր այս շինութիւններէ զատ, տակաւին կրնայ բաւական երկարիւ շարքը նորաչէն սենեակներուն, որոնց յիշատակարաններուն համաձայն շինուած են Շղթայակրի կողմէ և կամ իր օրով զանազան նուիրատուներէ։ Կը մէջբերենք Սաւաթանի Երուսաղէմի պատմութենէն (էջ 749) ձեփարար Եղիա վարդապետի պիւրճախօս մէկ վկայութիւնը. — «Թիզ մը տեղ չի մնաց ուր չհպէին ճարտար բանուորներու ձեռքերն ու մատները, թէ Ս. Աթոռին և թէ մեր արտաքին վանքերու և թէ վաքըֆ միւլքերուն մէջ... և ես վերոյիշեալներով միասին 340 խուցեր ձեփեցին»։

Պահ մը եթէ նկատի չառնենք վանական և եկեղեցական այլ երեսներու վրայ Շղթայակրի մեծագործութիւնները, շինութիւններու այս ցանկը ինքնին պիտի բաւէր կազմելու իր գործին ապահովելու մեծութիւնը, որ մինչև այսօր իր նմանը չէ ունեցած Ս. Աթոռի դարաւոր պատմութեան մէջ։

Գ. Ս. Գ.

(*) Սոյն արձանագրութեան կոտորած մասին բաներ կ'ենտով նշանակած ենք։

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Դեր. Տեղապան Հայրաւոր Հոկեմբերի ընթացքին հետեւեալ հեռագիրը դրկած է Ս. Արքունայ մեծ բարեբար վսեմ. Գալուս Պէյ Կիւլպէնկեանին։

ՎՍԵՄ. ԳԱԼՈՒՍՑ ՊԵՅ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ
Լիզպոն

Կիւլպէնկեան Գերդասանի նշանակող աստիճան հոգեհանգիստը կատարուեցաւ այսօր։ Հանգստեան Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ ի հանգիստ հազոց Ձեր սիրեցեալ ծնողաց, եւ կատարուեցաւ աղօթք Ձերդ Վսեմութեան առօրջութեան եւ արեւշատութեան համար։

ՏԵՂԱՊԱՆ Ս. ԱԹՈՐՈՑ

ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

21 Հոկտ. 1950

Ի դիմաց Տեղապան Հօր սոյն հեռագրին ստացուած է վսեմ. Բարեբար Գալուս Պէյ Կիւլպէնկեանին հետեւեալ հեռագիր-պատասխանը։

ԳՆԲ. Տ. ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Տեղապան Ս. Արքունայ

Նուստաղեմ

Շնորհակալութիւններ Ձեր հեռագրին համար։ Իմ ամենաշեղծ ողջոյններս ընկունեցէ եւ հաղորդեցէ նաեւ պատուաւան Միաբանութեան։

ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ

Լիզպոն, 26 Հոկտ. 1950

ՆՈՐ ԺԱՌԱՆԳԱՆՈՐԾՈՒՆԵՐ

Ժողովուրդային վարժարանի ներկայ արեւելանին համար արտասահմանէն նոր սաներ ընտրելու գործը, Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ կողմէն, յանձնուեցաւ Ս. Արքունայ միաբաններէն Հոգ. Տ. Պարգեւ Վրդ. Վրթանեսանին։

Հոգեւորն Հայր այս նպատակով այցելած է Դամասկոս, Պէյրութ եւ Զահլէ, ամենուրեք պատարագած եւ ներշնչող փառօքներով մխիթարած տեղւոյն հաւատացեալ հայ